

ФІЛОСОФСЬКО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

Є загальновідомим, що специфіка соціального характеру людської діяльності та соціальних форм життя визначає соціальну безпеку особистості. У науковій літературі феномен соціальної безпеки особистості нерідко асоціюють і ототожнюють зі станом захищеності індивіда від можливих загроз, небезпек, ризиків та невизначеності у цілому. Насправді ж поняття «соціальна безпека особистості» є набагато ширшим і не вичерпується зазначеним формулюванням. Адже при збереженні незмінної сутності, яка полягає у мінімізації або у ліквідації умов, здатних призвести до негативних наслідків, його зміст і структура, залежно від конкретних умов, може бути різними. Категорія «соціальна безпека особистості» характеризує безпосередньо взаємозв'язок людини і суспільства і може бути визначена через відносини між соціальним суб'єктом та соціальним об'єктом. Залежно від цього, яким чином соціум впливає на особистість, а особистість соціалізується у суспільстві, визначається її адаптація у ньому. Також з цим пов'язана здатність людини до інтеріоризації (тобто формування ціннісних орієнтацій особистості, «опредметнення» соціальної та духовної реальності) та до соціальної активності та творчості. Іншими словами, можна стверджувати, що від характеру зв'язку суб'єкта та об'єкта у структурі соціального відношення, яке становить сутність феномену соціальної безпеки, залежить можливість перетворення особистості з об'єкта маніпулювання різноманітними суспільними силами та структурами на вільний суб'єкт соціальної дії. Також попри суб'єктивістську інтерпретацію соціальної безпеки особистості її сутність необхідно інтерпретувати через призму її об'єктивного інтересу. Під об'єктивним інтересом передусім розуміють необхідність індивіда у ресурсах, благах та цінностях, без яких

він, за визначенням, не може існувати і повноцінно розвиватися. Економіка як сфера людської життєдіяльності містить у собі саму людину як її суб'єкта (виробника, споживача) та ресурси як об'єкт. В економічній науці під суб'єктивною потребою розуміють ті значення, якими споживач наділяє блага [1]. Таким чином, особистість може відчувати себе у небезпеці у разі виникнення протиріччя між об'єктивним інтересом та суб'єктивною потребою чи навпаки. Саме тому можна виділити зовнішню і внутрішню модальності соціальної безпеки особистості.

Зовнішня модальність соціальної безпеки особистості виявляється у тому, що особистість адаптована до довкілля, а внутрішня позначає стан гармонії, тобто коли вона сприймає це середовище як прийнятне чи взагалі іманентне їй. Поняття адаптації та гармонії принципово різні та відповідним чином відображають різний стан соціальної безпеки особистості. На зміст та характер соціальної безпеки впливає єдність соціальної, біологічної та духовної природи людини. Тим самим соціальна безпека особистості має множинну природу. У контексті такої множинності відзначимо її бінарний характер, обумовлений «приналежністю» соціальної безпеки особистості до внутрішнього її світу та до її зовнішнього навколишнього середовища. Первинними джерелами безпеки як такої є інстинкти: продовження роду, самозбереження тощо. Саме інстинкт у природі сприяє об'єднанню індивідуальних живих організмів задля підвищення їхньої ж власної безпеки. Але людина, як усвідомлююча себе особистість, здатна привнести у здійснення своєї особистої безпеки принципово новий момент, який пов'язаний з самовизначенням і самоідентифікацією особи, зі здійсненням власного ціннісного вибору. На ґрунті трансформації об'єктивних інтересів людей виникають людські потреби (за А. Маслоу), вищими з яких виступають потреби соціального порядку: у соціальній творчості, у визнанні, у самореалізації. Відбувається трансформація первинних інстинктів у соціальні потреби через перехід біофізіологічного змісту у людині в її соціальний, а відтак й духовний зміст.

Таким чином, процес формування соціальної безпеки можна розглядати як створення умов для соціального і духовного піднесення людини. Усе, що заважає такій трансформації, є загрозою, з якою людина змушена боротися. Поза рамками

цих фундаментальних основ не може бути жодної конкретної форми безпеки: ні політичної, ні економічної, ні культурної, ні психологічної. Соціальна безпека є відношенням особистості до фундаментальних громадянських прав і наявності самих цих прав у суспільстві. Тому, власне, безпека і є соціальною. Вона виражає зв'язок особистості та суспільства як зв'язок між суб'єктом та об'єктом. Предметом зв'язку виступають права людини, які інтерпретуються як цінності. Ціннісний вибір на захист прав особистості або, навпаки, їх порушення - визначає характер феномену соціальної безпеки. Інтерсуб'єктивний характер соціальної безпеки особистості не обмежується внутрішньо-особовим або міжособистісним рівнями. Рівні соціальної онтології тут можуть бути визначені такими сегментами, як «Я-Ти», «Я-Ми», «Я-природа», «Я-Всесвіт». На цих рівнях соціальної онтології також виникають і розвиваються соціальні зв'язки між людьми. Дослідження соціальної безпеки особистості пов'язане з потребою дослідження таких категорій як «тривога» та «страх». Перша категорія висловлює певну міру втрати соціальної безпеки у кількох проекціях: у межах наявного буття особистості; у межах модусу минулого; у модусі майбутнього («забігання-наперед»). При позначенні конкретного екзистенційного простору, у якому може існувати, «бути» людина, М. Гайдеггер використовував такі поняття, як «*Dasein*» (присутність, «тут-буття», «ось-буття») і «*Sorge*» (турбота). Перше характеризує наявне буття, друге – взаємозв'язок усіх модусів буття людини. Отже, саме тимчасовість, скінченність, смертність «*Dasein*» постає як його конститууюче й організуюче начало. Відношення ж «*Dasein*» до своєї скінченності формує, за М. Гайдеггером, внутрішню форму турботи, структуру людського існування, що постає як єдність трьох основних складових - «буття-в-собі», «забігання-наперед» та екзистенції («буття-при-всередині-світовому-сущому») й позначається як турбота [2]. На думку видатного німецького філософа прояв різних видів занепокоєння (тривоги, турботи тощо) свідчить про втрату особистої безпеки людини як у її наявному бутті (по відношенню до самої себе), так і в інших проекціях (щодо предків та нащадків). Причому «*Sorge*» (турботу) у більш вузькому її трактуванні слід вважати одним з проявів (не)стабільності соціальної безпеки особистості.

Важливим у цьому контексті є висновок М. Гайдеггера: «сутність людини полягає в «екзистенції», а «екзистенція означає не дійсність, а лише можливість». Відповідно до цієї ідеї можна припустити, що соціальна безпека особистості є тільки можливістю, яку людина може і повинна реалізувати.

Екзистенційна площина людського буття пов'язана з чинником страху, що виступає у повсякденному житті у різних формах (занепокоєння, хвилювання, тривога, переляк, жах, фобія тощо). Окремо взята особа може відчувати тривогу з різних причин у діапазоні від адекватності (занепокоєння) до неадекватності (жах). У зв'язку з цим соціальна безпека навряд чи може розглядатися як постійний, стабільний чинник життя. Ніхто і ніколи на протязі усього свого життя не відчував себе у повній безпеці. Як говорить японське прислів'я- «немає нічого постійного, крім самих змін». Або як висловлювався данський мислитель С. К'єркегор-«синтез між тимчасовим і вічним, часом і вічністю, чуттєвістю та раціональністю виявляється неможливим». При цьому людина, стверджує С. К'єркегор, - суб'єкт онтологічний, тобто реальний індивід життєвого процесу, у якого внутрішній світ теж індивідуальний, індивідуальні дух і духовність. Тому особистість як онтологічний суб'єкт і визначається не «зовнішньою логікою» системи мислення - необхідністю, а свободою: не «мислячою річчю» (Декарт), а екзистенцією [2].

Соціальний аспект особистої безпеки обумовлений трансформацією її суто біологічних потреб у соціальні потреби. Механізм і процес такої трансформації носить ймовірнісний характер. Ймовірнісна форма перетворення індивіда на особистість відбувається через здійснення духовно-моральних трансформацій. Таким чином соціальна безпека особистості може бути представлена як міра і спосіб засвоєння нею соціальної форми життя. У межах цієї форми безпека людини залежить і від об'єктивних законів природи, і від її соціального оточення. Свідомість і розум індивіда повинні бути націлені на формування оптимального зв'язку з соціальним оточенням. При відповідній адаптації до зовнішніх умов індивід може змінити свій внутрішній світ відповідно до вимог соціуму. Таким чином, соціальна безпека є не що інше, як певна комунікація, за допомогою якої людина конструює процес власної соціалізації, що може дати гарантію її власного оптимального

існування. Це пов'язано з характером конкретної історичної епохи, властивій особистості та суспільству моралю. Колективна соціальна небезпека у вигляді важкого пережитого досвіду, безпосередньо пов'язана з проблемою соціалізації особистості. Цей аспект найбільш повно представлений у працях М. Шелера. Він наголошував, що важливою стороною формування соціальної безпеки особистості є відносини між людьми у їх взаємодії з навколишнім природним середовищем і, зокрема, середовищем їх проживання. Так, М. Шелер пов'язував благополуччя та безпеку особистості з її ставленням до природного середовища. Відштовхуючись від аналізу вітальних потягів індивіда, він моделював і розглядав певні соціальні інститути, через які ці потяги реалізуються. Таким чином поряд з абсолютними цінностями М. Шелер вживав також поняття емпіричних цінностей, зазначаючи, що «релятивні не цінності як такі, а форми їх існування». І отже, «ані повнотабудь-якого культурного чи національного типу моральних життєвих ідеалів, ані їхня різноманітність жодною мірою не є аргументом проти об'єктивності моральних цінностей; це сутнісно зумовлено тим, що тільки у спільному спогляданні та взаємопроникненні загальнозначимих та індивідуальнозначимих моральних цінностей ми досягаємо повної очевидності добра- в- собі» [3].

Отже, реалізація ціннісних настанов становить неодмінну умову соціальної безпеки особистості. Проблема інституалізації цінностей на сьогодні є як ніколи актуальною, адже не всі цінності, навіть абсолютні, стають функціональними, тобто набувають статусу правил або норм поведінки. Це ж також позначається на соціальній безпеці особистості.

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що соціальна безпека особистості як об'єктивний інтерес та її суб'єктивна потреба є діалектичною єдністю внутрішнього світу людини і навколишньої зовнішньої дійсності. Під об'єктивним інтересом слід розуміти необхідність індивіда у благах, цінностях та ресурсах, без яких він не може існувати та повноцінно розвиватися. Суб'єктивна потреба - це вже запит особистості на певні блага. Отже, особистість може почуватися у небезпеці, якщо об'єктивний інтерес суперечить суб'єктивній потребі та навпаки. Перша

розбіжність відбиває об'єктивну ситуацію порушення балансу інтересів людини, друга - свідчить про значення, які особистість надає тим чи іншим благам у житті.

Література:

1. Історія економічних учень: Хрестоматія: навч. посіб. / за ред. В.Д. Базилевича. Київ: Знання, 2011. 1198 с.
2. Історія філософії. Словник / За заг. ред. В.І. Ярошовця. Київ: Знання України, 2006. 1200 с.
3. Шелер М. Сутність моральної особистості. *Сучасна зарубіжна філософія: Течії і напрямки*. Хрестоматія. Київ, 1996. 428 с.

Поліщук І. Є.

Херсонський державний університет

ФІЛОСОФІЯ ЯК ПІДРУНТЯ РОЗУМНОГО ТА ДОБРОЧЕСНОГО

ВИКОРИСТАННЯ

ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Інноваційні підходи до університетської освіти передбачають активне застосування штучного інтелекту. Не заперечуючи у цілому позитивної ролі, яку може відігравати платформа ШІ у підготовці студентів різних спеціальностей в умовах змішаної та дистанційної форм навчання, відзначимо певні складності, що виникають при його використанні, та окреслимо можливості філософії як освітньої компоненти у справі їх розв'язання. Безумовно, перевагою ШІ слід вважати можливості широкого розповсюдження здобутків сучасної відкритої науки через загальнодоступні інформаційні мережі. Однак чи завжди відкритість наукової інформації означає її достовірність? Це питання є достатньо дискусійним, зважаючи на те, що численні наукові школи не мають єдиної чіткої позиції в утвердженні кінцевих результатів досліджень. Підписання науковцями конвенцій щодо змісту теоретичних здобутків далеко не завжди означає досягнення високого рівня об'єктивної істини. Однак, на наш погляд, наукову інформацію штучний інтелект не в змозі подати в дискусійній формі. Однозначні тлумачення, що без сумніву суб'єктивно забарвлені авторським баченням проблеми, часто-густо не допомагають студентові розвивати власне критичне мислення, а навпаки привчають його до бездумного її сприйняття, без усіякого «страху і сумніву». Крім того, як зазначають